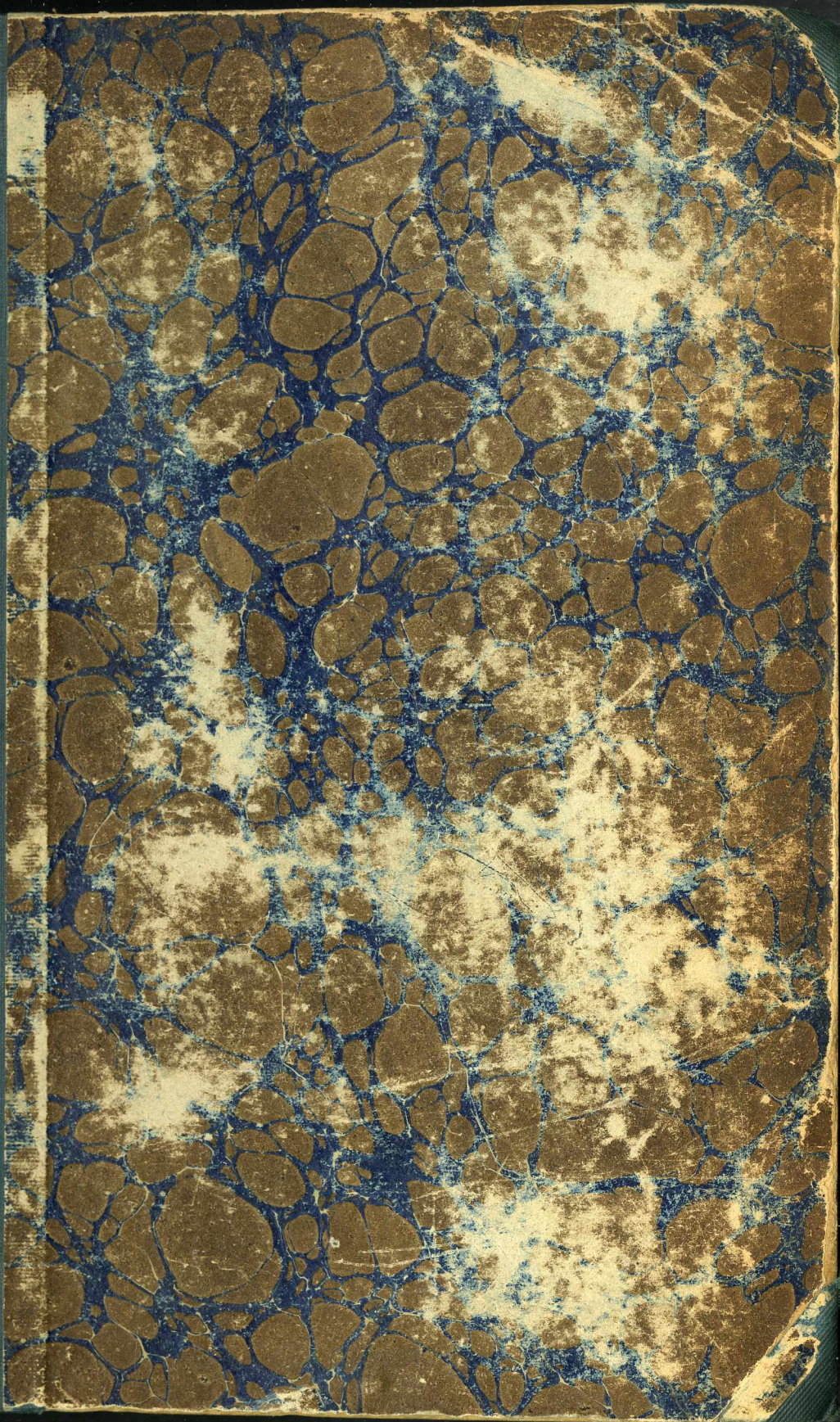


Politikai  
röpiratok.

132.



132  
1154

# TÁJÉKOZÓ ADATOK

A

## BOSZNIA ÉS HERCZEGOVINÁBAN

### ELFOGLALT ÁLLÁSPONT

### S POLITIKAI HELYZETÜNK IRÁNT.

IRTA

[Csph Károly]

HÁROMSZÉKI.

6.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1879.

== Ára 40 kr. ==



# TÁJÉKOZÓ ADATOK

A

## BOSZNIA ÉS HERCZEGOVINÁBAN

### ELFOGLALT ÁLLÁSPONT

### S POLITIKAI HELYZETÜNK IRÁNT.

IRTA

HÁROMSZÉKI.

[Cseh Kőrös]

*BUDAPEST.*

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1879.

647200565483

DE BALLAGI GÉZA.

## Előszó.

Midőn e kis füzetet a nyilvánosságnak átadom, mindenekelőtt kijelentem, hogy azt — a pártokon kívül álló — független álláspontomból szerkesztettem.

Szerkesztésénél egyfelől azon hitem vezetett: hogy miként a szűkebb családi, úgy a nagy társadalmi kapcsolatban is, annak minden egyes tagja köteles, a közös javak ápolásához tehetsége szerint hozzájárulni, — s hogy tehát e munkával, ha sikerülne ez által oly kérdésekre, melyek iránt néhol a fogalmak még homályosak lehetnek, némi világosságot deríteni, kötelességet teljesítend tettem; — másfelől pedig az volt czélom: hogy az olvasó nagy közönségnek, vagy legalább azon részének, mely az esetleg kissebb mennyiségben rendelkezésre álló közlönyökben, mindazon adatokat fel nem találhatja, melyek szükségesek a végre, hogy az Osztrák-Magyar birodalom által a Száván túl elfoglalt álláspont, s ezzel kapcsolatos politikai viszonyaink iránt, magát körülményesen tájékozhasssa, ezekről lehető szűk foglatban összeszetes áttekintést szolgáltatassak.

Meglehet hogy iratom folyamában, helyel-helyel ne bántsd virág természetű dolgokat is érintettem; ezekre nézve szolgáljon mentiségemül azon köznapi példabeszéd, mely szerint a bundát, hogy meg ne férgesedjék, nem mindég csak szőrmentire kell kefélni, hanem néha kissé behatóbban fel is kell borzogatni.

És így jó indulatból származott kis munkámat, nyugodt lélekkel ajánlom fel a napirenden álló kérdések iránt érdeklődő hazai közönségnek.

Budapesten, 1879. márczius 1-én.

*Háromszéki.*

Archimedes egykor azt mondá: »adjatok nekem a földön kívül egy pontot, melyre állhassak, s kimozdítom helyéből e világot.«

Ezen idézet lényegéből az következik, hogy helyes alapon végzetetlen sokat, kellő alap hiányában ellenben semmi helyeset sem lehet elérni; e viszonylagosság további következménye pedig az: hogy minden műveletünknek — ha sikeres eredményére akarunk számítani — szükségképpen határozott alappal kell birnia.

A megállapult helyzet, a létező viszonyok, a bevégezett tények, melyeknek fenállása csakugy el nem tagadható, valamint hogy azok egy tollvonással meg nem másíthatók, képezik az emberiség kisebb és nagyobb csoportjai alakulásának, fejlődésének s minden társadalmi munkásságának azon alapját, mely akár az önként választott, akár a viszonyok kényszerűsége által kitűzött célokkal szemben, kiindulási pontul szolgál, és szükségképen kell is hogy szolgáljon, mert más uton a művelet, legyen az szellemi vagy anyagi alkotásra irányulva, épen semmi alappal sem birna, és a levegőbe-építés: a kivihetlenség haszontalan kísérletét foglalná magában.

Erős hitem, hogy az idézetemből vont következtetés oly örök igazság, melynek megczáfolhatatlansága a gyakorlati élet minden mozzanatában nyilvánul; ez iránt tehát még tüzetesebb fejtegetésekbe bocsájtkozni, fölöslegesnek tartom.

Ezen rövid előzmény után, állami életünknek már huzamosabb idő óta folyamatosan lévő politikai vajdására, illetőleg ezen állapotának s azzal kapcsolatos több mozzanatainak, a felállított alaposságielv szerint eszközözlendő vizsgálására térek át.

Midőn a törvényhozás terén uralgó ingerült hangulatnak naponkint tanui lehetünk, midőn az évek hosszabb során át karöltve járt elvbarátok meghasonlását látjuk, s tapasztaljuk: hogy a magyar nemzet életkérdései, nem a szív és ész nyugodt közreműködése mellett, nem higgadt eszmecsere útján vezetettek, hanem a szenvedélyek magasra csapó hullámai között sodortatnak az elhatározáshoz, a gondolkozó hazafi előtt szükségképen ily kérdéseknek kell felmerülni:

Miért van az, hogy annyi tehetség és erély, meddő küzdelmekben koptatja magát, holott az vajmi sok hasznosabb irányban érvényesülhetne?

Mi célja lehet az oly beszédeknek — vagy mondjuk képviselőházunk iránti tiszteletből szónoklatoknak — melyek:

vagy határozott iránnyal s tárgyilagos belértéssel nem bírnak,

vagy oly célok körül forognak, melyek a fenálló körülmények között elérhetlenek,

vagy pedig a kormány minden intézkedésének egyszerűen rosszállását foglalják magukban, a nélkül, hogy valóban helyesebb utat tudnának mutatni?

És az a tömérdek idő, mely az ilyenmü vitatkozásokra, s már akárhányszor elmondottak, lélekölő isméltlésére fordittatik (és pedig a tárgyalások oly stadiumában is, midőn többé nem a kérdés tisztázása, hanem csak az elhatározás késleltetése foroghat fenn) — ez a végeredményileg egyenesen elvesztegetett drága idő, mért nem használtatik inkább azon számos teendőkre, melyek állami szervezetünk keretében, még a törvényhozás munkásságára várnak, s melyekre nézve csak egy nézet állhat fenn: hogy a mulasztásban kiszámíthatatlan kár fekszik, és égető szükség követeli, hogy a törvényhozás alkotásai, mint a közjólét előmozdítására szolgáló intézmények, minél előbb életbe lépessenek?

Mindezen kérdésekre, csak mélyebben beható oknyomozás adhatja meg a feleletet.

Ezt akarom megkísérteni, minél tárgyilagosabban, és ezt azon, épen oly kényes mint nagy horderejű kérdés fejtegetésével kezdem meg, mely ez idő szerint, az osztrák-magyar birodalom mind a két felét feszült izgatottságban tartja; az az:

Bosznia és Hercegovina elfoglalásával.

Ezért a képviselőház terén, már a kormány vád alá helyeztetése is indítványoztatott; eredmény nélkül ugyan, de mégis kiapadhatatlan forrásul szolgál ez, az ellenzéki feleknek, hogy minden alkalommal — ha csak ürügyül is — okot merítsenek belőle; —

egyfelől a kormány ellen intézendő oly heves támadásokra, melyek már ismételve, csaknem válságra vezettek, —

másfelől külügyeink vezetésének oly ócsárlására, melyről egyelőre csak annyit mondhatok, hogy az, külügyünket öntudatosan választott utairól, a mint látjuk, még eddig le nem térithette, de működését kétségtelenül nehezítette, és hogy sem tekintélyének előnyére, sem nehéz feladatai megoldásában támogatásul csakugyan nem szolgálhatott.

Már hogy azután ez így helyes volt-e? — meglátjuk majd ide hátrább.

És ugyanezen foglalás cselekményét aknázza ki a napi sajtónak egy része is a végből, hogy nemzeti kormányunkat, valamint külügyeink vezetését is egyaránt sárral dobálhassa.

Mindezekkel szemben a határozott kérdés itt az:  
Helyes volt-e e foglalás vagy nem?

Előre bocsátom, hogy miután ezen, röpiratnak szánt kis dolgozat rendeltetéséhez mért szűkebb keretben, alárendelt jelentőségű körülményeknek, s egyáltalában apró részletekig terjedő fejtegetéseknek helye nem lehet, az elébb kitűzött kérdés iránt fennálló nézeteknek vagy állításoknak, s ezekre nézve érvényesíthető védveknek vagy indokolásoknak, csak sarkalatosabb részével avagy főbb vonásaival foglalkozhatom; — de még is kellő gondot fordítandok azon mérvre, mely okvetetlen szükséges, hogy az olvasó, ítéletének megállapítására, az elmondottakból kellő tájékozódást nyerhessen.

Lássuk hát előbb is, miért rosszalják az illetők Bosznia és Herczegovina elfoglalását?

Erre három fő pontba foglalható a felelet:

1) Mert a birodalom szláv elemeinek, az elfoglalt országrészekben élő, s irántunk állítólag ellenszenvvel viseltető népek általi szaporítását, veszélyesnek tartják vagy állítják.

2) Mert Törökország iránti rokonszenvüktől s azon feltevéstől vezettetve, hogy az európai török birodalom felbomlása, állami létünket veszélyezteti: ezen foglalást az ozman birodalom megrontására, s további következményeiben önmagunk ellen irányuló merényletnek tekintik.

3) Mert az elfoglalt országrészeket oly szerzeménynek tartják, mely a ráfordított költsézésnek kellő jövedelmezését meg nem hozza, s következőleg a birodalomra haszon nélküli terheket, tehát még anyagi károsodást is hárít.

Ezekkel szemben, a következő ellenérvelést állítom föl:

*Az 1-ső pontra nézve.*

Az az állítás, hogy az említett népek irántunk ellenszenvvel viseltetnek, azon makacs ellenszegülésben találja némi, de csak ideiglenes indokolását, mely a foglalás végrehajtása alatt, tagadhatatlan véres küzdelmekben nyilvánult; de ezen ellenszegülés nagyot veszít jelentőségéből, azon szintén tagadhatatlan tény által, hogy abban az összes népesség részt nem vett, hanem csak egy töredéke, s illetőleg csak azon része, mely veszélyeztetettnek vélte vallását, s ebből származott

vakbuzgó rajongásától egyfelől, másfelől pedig századokon át, a nép százezreinek igában tartására használt kényúri hatalmának féltésétől sarkaltatva, tévesztő utak és módok felhasználásával szította az ellenállást.

Maga az állítás lényege pedig, határozottan elveszti jogosultságát:

egyfelől ama népeknek a végrehajtott foglalás óta tanusított magatartása, s a régi helyére lépett felsőbbség alatt, részükre megnyílt új korszakhoz kötött reményeik nyilvánítása által,

másfelől annak érdemleges megfontolásában, hogy emberi számítás szerint fel nem tehető, miszerint valamely nép, százados elnyomatásból történt felszabadulását, — oly üldöztetések után, melyek miatt ezrei meg ezrei, honukat odahagyni, s osztrák-magyar földön menedéket keresni kénytelenítették, visszanyert személy- és vagyonbiztonságát, — s a mi épen ez esetben kiválóan nagy horderejű: vallásának a türelmetlenség által szintén korlátolva volt, szabad gyakorolhatását, — hálás elismeréssel ne üdvözölje.

Tekintsük azonban, az állított ellenszenvet, egész jelentőségében fennállónak; de vegyük egyszersmind számításba azt is, hogy a kifáradhatalan panszlavizmus vagy panrussicizmus, ismeretes és legközelebb ellenünk is fordúlható üzelmekre, a kérdés alatt álló tartományokban mily kedvező tért találhatna, s azokat a faj és vallási harc legszenvédélyesebb dulakodásainak állandó tűzhelyéül fentartva, ott déli határainkra nézve, mily veszélyek, alapját tehetné le: s ekkor e pontra nézve, végső és döntő kérdésképen ez áll előttünk:

mi eszélyesebb: azon országokat és népeket, korábbi sorsukra bízva, a reájuk minden oldalról hatni képes panszlavisticus befolyásoknak martalékul dobni, s megengedni, hogy ott a magunk elleni fondorkodásoknak erős bástyája emelkedjék?

vagy azokat közvetlen befolyásunk alá helyezve, ártalmatlanná tenni, — azonban pedig közhasznú intézmények, józan rendszabályok, és részrehajlatlan igazságszolgáltatás életbe léptetése által, általános jólétüket fejleszteni, művelődési haladásuknak lendületet adni, — röviden, a polgárisodás vívmányait reájuk is kiterjeszteni, s így őket ebbeli javainknak és érdekeinknek mintegy osztályosává tevén, hova-tovább mind szorosabban magunkhoz csatolni; az első esetben említett veszélynek pedig mindenesetre gátat vetni?

Azt hiszem, a választás nem lesz nehéz, s az ítélet mérlege a második eset felé fog hajlani.

#### *A 2-ik pontra nézve.*

Az ozman birodalom, részint korhadtt szervezete, részint a lefolyt véres háborúban ránehezült balsors következtében, jelentékeny gyöngülést szenvedett, s ily helyzetben, tekintettel a győztes orosz által Bolgárországban teremtett viszonyokra, onnan tovább áradozó befolyásaira, s Bosznia- és Hercegovinának közvetlenül a függetlenített Szerbia és Montenegró közötti fekvésére, ezen országrészek a portára nézve, ha rettenetesen zilált viszonyaik között, ideig-óráig talán még tarthatók lettek volna is, a legrövidebb idő alatt, mindenesetre veszendőbe mentek volna; ez oly állítás, mely a Balkán fél-

szigeten véghez ment átalakulások példája által, azonos viszonyok között, határozottan indokoltnak tekinthető.

Egyenesen kimondhatom tehát, hogy Bosznia és Hercegovina, már akkor, midőn Ausztria-Magyarország azokat birtokába foglalni indult, az ozman birodalomra nézve, amúgy is menthetetlenül veszve voltak.

Ha már most azon reménynek adunk helyet, hogy az európai Törökország, jelenleg megállapult területén, bár szűkebb térre szorúlva, de sok fajvegyülék kiválása folytán, egyszersmind egyöntetűbb elemmé is tömörülve, magát mint életképes állam fenttarthatja, akkor e második pontra nézve azon kérdés merül fel:

mi előnyösebb Törökországra nézve, mi szolgálhat jobban állami fennállásának támogatására:

az-e, ha akár egyszerűen a fajrokonság természetes következményeképen, akár az oroszoknak soha meg nem szűnő alattomos fondorkodásai folytán, Bosznia és Hercegovina a szomszéd Szerbia és Montenegro kapcsolataiba kerülnek, s ekkor Törökország, egy — lánczolatossáiban összeforrott félkörben, oly elemektől öveztetik át, melyekre nézve ha azt mondom, hogy azok egyenként és összesen Törökország romlására törekednek, ezen állításom, a szemünk előtt lefolyt események után, további bizonyításra nem szorúl?

vagy pedig az: hogyha az említett veszélyes övet megszakasztva, egy oly hatalom foglal ott álláspon-tot, mely az ozman birodalmat rokonszenvű elemekkel hozza közelebbi érintkezésbe, s melynek keleten, a török birodalmat fenyegető hódítási céljai, állami alakulásánál fogva teljességgel nem lehetnek; de igenis vannak

azon irányban oly érdekei, melyek, mint például a kölcsönös kereskedelmi viszonyok, mindenek fölött pedig az orosz befolyások egyensúlyozása, végczéljukban Törökország érdekeivel találkoznak?

Ám ítélje meg az elfogulatlan olvasó.

*A 3-ik pontra nézve.*

Igen is meglehet, hogy Bosznia és Hercegovina, viszontagságos multjuk után, s mívelődésük mostani fokán, nem képeznek a befektetéshez helyes arányban jövedelmező szerzeményt; ez azonban nem zárja ki, hogy tespedésükből rövid idő alatt kiemelkedve, a birodalom hasznos részeivé fejlődhetnek.

Sőt az egyenesen várható is, mert ha ezen tartományok, a török basák gazdálkodása alatt, elhanyagolt vagy fejletlen kézmű és termelő iparuk mellett, s alkalmas közlekedések hiánya miatt pangó kereskedelmi viszonyaik között is, képesek voltak jövedelmezni, — mennyivel inkább nem emelkedhetik ebbeli képességük, ha azon körülmények okszerű javításával, pezsgőbb életre s jutalmazóbb tevékenységre serdülnek.

De még ettől is eltekintve, akár hány példa van rá, hogy országok vagy államok, ha helyesen felfogott érdekük valahol állást foglalni követeli, nem az illető hely területi vagy productiv értékét, hanem a kiszemelt álláspontnak, az állam általános érdekeihez mért jelentőségét tekintik, arra fordítandó pénzállozataik mérvadójául; így például Anglia is, tengerészeti és kereskedelmi érdekeinek megfelelőleg, nem egy kopár sziklaszigeten foglalt már költséges álláspontot.

Az osztrák-magyar birodalomnak Bosznia- és Hercegovinában elfoglalt álláspontja pedig, a mint már az eddig elősoroltakból is megérthető, s ezeknek további láncolatában, még tüzetesebben is ki fog deríttetni, az állam igen fontos érdekeiben feltétlenül szükséges; az ezért hozott vagy még hozandó áldozatok jogosultsága tehát kétségbe nem vonható.

\*

Azon párhuzamos viszonyítások után, melyeket az elősoroltakban, az ellenzéki állításokra nézve, épen a lényegükkel szorosabb kapcsolatban álló körülményekből vontam, — a következőkben még határozottabban fogom körvonalozni az okokat, melyek a kormányt Bosznia és Hercegovina elfoglalására készítették, s illetőleg ezt, mint a birodalom érdekében föltétlenül szükségeset, elodázhatatlan köteleességévé tették.

A kormány ugyanis kénytelenített ezen foglalást végrehajtani:

1) mert az államra nézve veszélyes lenne megengedni, hogy azon előszeretettel ápolt panszláv eszme, miszerint a Száva és Duna mentében, egy jelentékenyebb dél-szláv állam alakuljon, az oroszoknak keleten megtörtént befészkelődése után, már közvetlenebb táplálékot és — elmondhatjuk — hatalmas gyámolítást nyervén, csakugyan meg is valósúljon;

2) mert menthetetlen mulasztás leendett a kormány részéről, szenvedőlegesen bevárni, hogy az előbbi pontban említett eszmének megvalósítása végett, déli határaink hosszában oly mozgalmak fejlődjenek ki, melyek

az innenső oldalon élő fajrokonokat is izgatottságba ejtették, s így a birodalom legközvetlenebb érdekeit is sérthették volna.

(Avagy az omladina által művelt talaj ilyenemű déli fuvallat által serkentve, nem csirázhatott volna-e gazdagon?!)

3. Mert hogy az előbb említett alakulást határozottan meggátolni, az azzal kapcsolatos bonyolódásokat kikerülni s mindezeknek a birodalomra, legelső sorban pedig hazánkra nézve káros következményeit megelőzni lebessen: viszonyaink szerint szükségképen ott kellett állást foglalni, a hol a szóban forgó válságnak gyupontja leendett.

4. Mert habár az osztrák-magyar államnak egyenesen az a célja nem lehet, hogy keleten területi vívmányokat keressen, életfeltételei követelik, hogy az ottani viszonyok további fejlődésére határozott befolyást gyakoroljon; azt pedig csak akkor teheti, ha ezen feladatának megfelelő, t. i. a szem előtt tartandó fejlődések színhelyéhez oly kézügyben fekvő álláspontja van, melyből gyorsan cselekvőleg felléphet s magát a helyzet urává teheti.

És mindezek szempontjából Boszniát és Hercegovinát elfoglalni, a birodalom közérdekei parancsolóan követelték.

Ezekből pedig csak az a következtetés vonható, hogy nem volt ok rá, a kormányt azért vád alá helyezni, mert a foglalást eszközölte, hanem igenis vád alá helyezendő lett volna: ha azt elmulasztotta volna.

De még tovább megyek, s egyenesen kimondom, hogy az osztrák-magyar kormány, ezen figyelő és állam-biztonsági állását még valamivel tovább is kénytelen lesz kiterjeszteni; és pedig következő okoknál fogva.

Sok jóhiszeműség, s az orosz diplomatiának álitakon és mesterkélt ürügyek alatt követett (a szósze-géshez szörszálra hasonlító) eljárásaiba vetett vak bizalom kellene ahhoz, hogy csakhamar bekövetkezhetőnek ne tartsuk azt az időt, midőn az új Bolgárország megala-kitásából kifolyólag, a Balkán környéke újabb mozgal-mak színhelye leend; s ha szintén a diplomaták köréből, szivárog is ki néha a közönség közé oly valami nyilat-kozat, mely a helyzet megállapodása iránt táplált bizo-dalomra mutathat: az ily diplomatai nyilatkozat mind-inkább csak arra szolgálhat, hogy elleplezze azt, a mit az illetők a tárgy érdemleges oldalára nézve valóban gondolnak.

Ugyanis mind az emberi természet törvényei, mind azon előzmények szerint, melyek az új Bolgárország határai megállapításával s folyamatban levő szervezé-sével kapcsolatban állanak, alig lehet kétségbe vonni, hogy a szomszéd népek, vagy az új tartomány példáján fölébredt, vagy alattomosan szított nemzetiségi érzüle-tükben, a korábbi közös kapcsolatból kiválott fajroko-nokéhoz hasonló helyzet után vágyakodnak.

Mi könnyen megszüllheti pedig ez azt a mozgalmat, mely — akár képes legyen a porta azt elnyomni; akár nem — mindenesetre kedvező, vagy épen keresett al-kalmul szolgálанд az oroszoknak arra, hogy beleavatkoz-zék; kétségtelenül csak azért, hogy századokon át bá-

mulatos szívóssággal követett végezeljät: kelet uralmát esetleg teljesen elérhesse.

Ekkor pedig, mindazok után, amik már megtörténtek, első sorban Ausztria-Magyarország lesz hivatva cselekvőleg föllépni.

Az osztrák-magyar birodalomnak tehát, akár ezen eshetőségre nézve, akár azon szempontból, hogy a régebbi viszonyok változásával, határozottan keletre hajló politikát folytatni, s a nyugati művelődésnek keleten terjesztőjévé lenni van hivatva: minden áron oly állást kell foglalni, melyből erkölcsi és hatalmi befolyását akadálytalanul gyakorolhassa.

E végre pedig Bosznia és Hercegovina birtoklása még nem elégséges, — ez egymagában ha nem is épen zsák-utcza, de mégis oly korlátolt positio volna, melyből a cselekvés színhelyére eszközrendő kifejlődés, tetemes nehézségekbe ütköznék s nagy áldozatokba is kerülhetne.

Ezen félrendszerrel mellett tehát, az osztrák-magyar állam nem nyughatik meg, és előbb körvonalozott feladatai elkerülhetetlenül követelik, hogy azon terpek a k a d á l y o k a t, melyek részint a Drina folyó, nagyobb-részt pedig emelkedettebb hegyágazatok nemében, Bosznia és Hercegovina délkeleti határát épen ott környezik, a hol az Szerbia és Montenegro közt, mintegy beékelten, épen legkeskenyebbre szorul, és a melyek, ha cselekvésre kerül a sor, mint megannyi jelentékeny gát állának utjában, megszálló seregei által idejekorán átléptesse s azokon tul, Novi-Bazár környékén foglalja el azt az állást, mely hadműveleti fejlődésére alkalmasabb tért szolgáltat.

Csak akkor, ha ez megtörtént, leend az állam a helyzet azon magaslatán, melyről befolyását kellőképen érvényesítheti, — a folytatólag Mitrovicza-Salonichinak irányuló, s az ott elvezető vasút által is hatványozott fontosságú hadműveleti vonalnak esetleg urává lehet, és a Balkán-vidéknek akár északi, akár déli oldalára, egyaránt nyomatékos hatást gyakorolhat; és pedig annál is inkább, minthogy másrészt, a már birtokunkban levő Uj-Orsovára\* támaszkodva, a Timok völgyét könnyen megszállhatja, s nemcsak hogy ezen át legrövidebb úton léphet föl a Balkán-vidék északi részein, hanem az e vonalon intézett hadművelet által Szerbiát (mint azon egyetlen jelentékenyebb szlávelemű szomszédunkat, mely a feltételezett mozgalmak esetében hathatósabb szerepkört vállalhatna) keleti oldalon is elszigeteli, s így fegyvereink által kétfelől fenyegetve határozottan megbénítja; azaz: mind kelet felé, mind pedig az ily esetben, Ausztria-Magyarországnak az eszék-pétervárad-temesvári vonalon fekvő hadműveleti alapja felé, arczvonalban is tehetatlenné teszi.

Mindezeknél fogva a kérdés alatt álló foglalás teljesen indokoltnak mutatkozik, s én csak a nézetek saját szerű változásának megvilágításául kívánom még azt az egyet itt megjegyezni, hogy valameddig Bécs Németország felé hajló politikát üzött (és pedig a maga álláspontjából nem épen okszerűtlen számítással, mert a míg ott befolyását érvényesíthette, addig a nagy német birodalom egyesülését s így szomszédtságában egy tul-sulylyal bíró, esetleg alkalmatlanná is válható hatalom

\* Ada-Kaleh.

alakulását megakadályozhatta), mindaddig az rosszatatott, sokszorosan hangsúlyoztatván, hogy Ausztria keleti politikát gyakorolni van hivatva; most pedig, midőn az osztrák-magyar állam, keleti missioját be akarja tölteni, azon eszközök megszerzése kifogásoltatik, melyekre ezen czélből okvetlen szüksége van.

\*

Ezek után tehát az ellenfelek egy másik állításának mérlegelésére térek át, melyet az elfoglalás érvelései ellen, mint utolsó tartalékot szoktak a küzdőterre vezetni, és ez abban áll:

hogy a költséges foglalás szükségesége önként elesendett, ha az osztrák-magyar állam annak idején: az orosz actio kezdetén, vagy legalább Plevnánál szenvedett vereségei után, fenyegető állást foglalt volna az orosz ellen, vagy — menjünk a végletekig — ha egyenesen beavatkozott volna.

Lássuk hát ezekre nézve is az esélyeket.

Hogy az Ozman birodalomban, a báboru s illetőleg a konstantinápolyi conferentia előtt oly állapotok fejlődtek volt ki, melyek előreláthatólag tovább fentarthatók nem voltak, az köztudomásu tény; szintugy az is, hogy az említett conferentia mindent elkövetett, miszerint a szükséges korszerű átalakulások békés uton eszközöltessenek; mi azonban, mert a porta szabadelvü intézményeket ugyan decretált, de azoknak kereszttilvitelére nézve kellő biztosítékot nem nyújtott, tényleg nem sikerülhetett.

Köztudomásu tény továbbá az is, hogy a conferentia sikertelen erőlködései után, az orosz épen ennek s következőleg az európai hatalmak beleegyezésével, vette kezébe a keleten fenforgó panaszos ügyek rendezését, és az ott leigázott keresztények felszabadításán a k, vajmi széles körben rokonszenves viszhangra talált emberies jelszavát tűzte lobogóira, midőn hadait az ozman birodalom ellen vezette.

Azon közbevetés, hogy ezen jelszó csak ürügy volt, mely alatt más czélok lappangtak, mitsem változtat a dolgon, mert a hangzatos jelszó tényleg el volt fogadva, s azzal együtt annak egy bizonyos határig terjedő következményeit is, elfogadottaknak kell tekintenünk, és elfogadottaknak kellett az európai hatalmak által is tekintetni.

Ezen tényállásokkal szemben mit tehetett volna Ausztria-Magyarország?

Minő alapon kisérthette volna meg azon rendszabály megakadályozását, melynek foganatosítására nézve a conferentia megállapodásaihoz maga is hozzájárult?

Mily ürügy alatt próbálhatta volna el meggátolni azt a háborut, mely a kitüzött jelszó szerint, a keleti keresztények érdekében, a polgáriasodott világban nagy rokonszenvvel találkozott?

Ezekre felelni nehéz, talán lehetetlen is lesz! Ez azonban álláspontomnál fogva nem is lehet az én feladatom; ezen kérdésekre az ellennézetűeknek kellene felelni.

De tekintsük belviszonyainkat s kérdezzük:

Mely elemeire támaszkodva foghatott volna a kormány e nagy feladathoz? (Hiszen ha állami kérdése-

ket szellőztetünk, a mérvadó tényezőket is számításba kell vonnunk.)

Oly közel multban fekszenek az illető események, hogy mindenki élénken emlékezhetik még rá, miszerint az orosz elleni fellépés Törökország mellett, — egy előbbi korszaknak, az orosz iránt keserült, a török iránt ellenben kegyeletes emlékei kapcsán, a magyar nemzet lelkes rokonszenvére talált volna, de tegyük hozzá azt is, hogy kizárólag csak a magyar nemzetére; általában pedig e fellépés, még csak Magyarországon minden népei rokonszenvével sem találkozott volna, s annál kevésbé, az Osztrák-Magyar birodalom összes népeivel; sőt ellenben azok felette jelentékeny számának határozott ellenszenvébe ütközött volna.

És az ezen esetben, nagy tulsulyal a be nem avatkozás mérlegébe eső hangulat, egyáltalában sőt annál is inkább mérvadónak volt tekintendő, mert az ügy lényege, felette kényes vallási és nemzetiségi érdekekkel állott kapcsolatban, melyek végeredményileg a hadviselési esélyekre is nagy befolyást gyakorolhattak volna.

Kérdés ugyanis, hogyan csoportosította volna a kormány a fegyveres erőket úgy, hogy mind a harcztéren sikerre számíthasson, mind pedig bent a nyugalmat biztosíthassa?

Fennebb említém, hogy nemzetiségi viszonyaink, a hadviselés esélyeire is nagy befolyást gyakorolhattak volna, — gyakorolhattak volna mondám, s ezt minden félreértések elkerülése végett kijelentem: azért

mondtam így, mert én a hadsereg jeles szelleme s kitűnő fegyelmezettsége iránt mély tisztelettel viseltetem, s benső meggyőződéseim, hogy az, főhadura szavát lelkesen követendi minden körülmények között, s mindentüvé a hol ő felségének, trónjának s birodalmának érdekei kívánják, és hogy nevezetesen annak értelmisége csak egy hitvallást ismer: császára és királya ő felségének az akaratát.

Mindez azonban, egy fortélyosan ármánykodó ellenféllel szemben, még sem zárja ki a lehetőséget, hogy a kevésbbé értelmes alsóbb néposztály köreiből harczterre idézett ezrek, viszonyaikhoz alkalmazott befolyásolás által eltévesztethessenek.

Egyébiránt is feltűnt már 1866-ban, hogy mit lehet a lelkesült önérzet nélkül, vagy egyenesen ellenzenvel a harczmezőre vezetett legénységtől várni.

Ily körülmények között tehát egy hadjáratii vállalkozás, veszélyes kísérletté válhatott volna.

De nézzük tovább az esetleges beavatkozás árát is.

Ez iránt eleve kijelentem, hogy az oly vélekedést vagy feltételezést, hogy ha Ausztria-Magyarország keleti határainkon néhány hadosztályt, vagy legfeljebb egy pár hadtestet felállit, ez magában is elegendő leendett arra, hogy az orosz visszariadjon s régen érlelt tervei kivitelének megkísértését azonnal abbahagyja, — egyenesen az ábrándok országába tartozónak tekintem.

S ezen nézetemet a következőkkel indokolom:

Egy 85 milliónyi népességet számító birodalom kényura, házának hagyományos politicáját követi, a századokon át sóvár szemmel kísért keleti uralom elnye-

rése végett, nem kimél semmi áldozatot, feldulja a nemzetiségek ősi kötelékeit, fellázit népeket, szítja szenvedélyeiket, s véghetetlen erőlködések, ármány és áldozatok után, elérkezettnek látja az időt és alkalmat rá, hogy nagy czélját elérhesse.

Hadseregének százezreit tehát, az éveken át gyűjtött roppant hadi eszközökkel felszerelve, s hitfeleik és testvéreik felszabadításának kecsegtető jelszavával buzdítva, neki indítja a nagy harcznak, — miközben az előzmények után éreznie kell, hogy vagy győz vagy mindent vesz; mert ha kudarcot vall, oda lesz tekintélye a világ előtt, elveszti mindazon népek bizalmát, a melyeknek hozzá kötött reményei képesítették oly helyzetet előidézni, mely nagy czéljának elérhetésére alkalmat szolgáltat, s mindezeknek visszahatása birodalmának alapjait is megingathatja; a jövőre nézve pedig beláthatatlan, hogy eljövend-e még az idő és alkalom egy újabb kísérletre.

Az orosz uralkodónak tehát, ily körülmények között, az első lépés után már csak egy rendithetetlen elhatározása lehetett: győzni és minden áron győzni!

Csak ez lehetett a jelszó kezdetben, ez Plevnánál is, s e jelszónak sem az egyszerű tüntetéstől, sem a komoly cselekménytől visszarettenni nem szabadott.

Annyi tehát határozottan állitható, hogy egy kezdetben intézett tüntetés, az orosz hadjárat fejlődését, nehány hétig — mig t. i. az ellenében szükséges intéz-

kedések fogatosítva leendettek — késleltethette, de meg nem akadályozta volna.

A másik esetre nézve pedig, eltekintve az emberi számítással meg-nem határozható végeredménytől, a tények állásából csak annyit lehet következtetni:

1. Hogy a harc igy alakulva, a Duna és Száva mentében élő összes szláv elemeket lángba borította, és a lehető legelkeseredettebb faj- és vallás- harc részesivé tette volna, — és

2. Hogy hadoszlopaink, a hadviselési irányban akárhol lépik át a határt, azonnal ellenséges elemekkel találkoznak, s az Osztrák-Magyar állam, oly végzetlen vér- és pénzáldozatokat követelő háboruba keveredik, melynek gyümölcseit, ha fegyvereink óhajtságunk szerint döntenek is, kellő arányban aligha aratta volna.

Az említett áldozatok nagyságára nézve pedig, az aránylag csekély térfogatu Bosznia és Hercegovina elfoglalásánál tapasztaltakból tájékozódhatunk, ha fontolóra vesszük, hogy mekkora erő kifejtése szükséges ott a siker biztosítása végett, a hol vallási rajongás s fajgyűlölet szitják az ellenállást, — s hogy viszonylag mennyivel tetemesebb hadierő kifejtése leendett szükséges, a feltételezett beavatkozás esetében, — valamint ebből kifolyólag azt is, hogy ha a pár havi hadjárat kissebb erővel (az állandósított megszállás további költségeit nem számítva) mintegy 80—90 millió forintba került, mennyivel többbe került volna, az aránytalanul nagyobb erővel eszközözlendő, előreláthatólag hosszabb ideig tartó, és sokkal távolabbra terjedő hadjárat.

A párhuzam tehát ama kísérlet s az utóbb bevé-

zett tény között úgy áll, hogy az Osztrák-Magyar állam akkor, a milliók sok százait aránytalanul több honfi vér és étellel kapcsolatban kockáztatta volna, a végre is bizonytalan eredményért, — most pedig mérsékeltebb áldozatokkal biztosította érdekeit.

\*

Azon magamnak tűzött feladatot szem előtt tartva, hogy a fenforgó kérdésekre nézve, a számításba vonható lényegesebb eseteket, már csak az általános tájékozódás végett, de azért is kivétel nélkül bírálat alá veendem, nehogy valamelyikről az véleményeztessék, hogy álláspontomat tarthatatlanná tehetné: olyan körülményekre is kiterjeszkedtem, melyek állításom indokolására nem feltétlenül szükségesek, mert a végre határozottan döntő körülmény is forog fenn.

Ilyen egy döntő körülmény arra nézve, hogy Ausztria-Magyarország, a szemeink előtt legördült válság alatt, az orosz ellen fel nem léphetett, s fel nem léphetett volna még akkor sem, ha egyébiránt a viszonyok másképp állottak volna is mint a hogy általán, az: hogy Németország a beavatkozást erőhatalommal is meggátolta volna; meggátolta volna pedig köteles viszonzszolgálatul, Oroszország azon jó szolgálatáért, melyet amannak az által tett, hogy 1870-ben Ausztria-Magyarország beavatkozását a német francia háboruba megakadályozta.

Avagy mi egyéb tartotta vissza akkor Ausztria-Magyarországot?

Ha a Franciaország ügye iránt nyilatkozott jelentékeny rokonszenvet tekintetbe vesszük, s megfontol-

jük, hogy az udvarnak németországi befolyásából történt kiszoríttatása, s az 1866-ban szenvedett vereség után, illető körökben mekkora lehetett a megtorlási hajlam, s hogy tényleg mily kedvező alkalom mutatkozott akkor a kivitelre, az események alapján határozottan felelhetjük: semmi más, mint Oroszországnak előrelátó számítással elfoglalt tiltakozó álláspontja.

\*

Lássuk már most, hogy mit akarhat, a kormány keleti politikáját rosszaló fél?

Rosszalásából kifolyólag mást nem kívánhat, mint azt, hogy azon politikai irány felhagyassék, s ennek további — szorosán kapcsolatos — következése képen, Bosznia és Hercegovina megszállása visszavonassék.

Tehát nem kevesebbet, mint hogy Ausztria-Magyarország összetett kezekkel távolról nézze a keleti viszonyok további fejlődését, — várja el csendesen, hogy a veszélyes gyűrű minél szorosabbá avagy tömörebbé alakuljon állami teste körül, s a tetemes vér- és pénz-áldozatokkal, amazoknak befolyásolhatása, ennek pedig megtörése végett, elfoglalt állást hagyja oda.

Ha oly komoly nem volna az ügy lényege, az ily eszmejárás fölött csak mosolyogni lehetne; így azonban, miután a kormánynak — a fennebbiekkal homlok-egyenest ellentétben álló politikai álláspontját, nem pusztá állításokkal, hanem tagadhatatlanul fennálló tényekből és viszonyokból merített érvekkel indokoltam, az ellennézetűek pedig ez esetre nézve sem mon-

dották meg még eddig, hogy hát azután az osztrák-magyar kormány, az állam érdekeinek veszélyeztetése nélkül mily politikát kövessen, ha a mostanival felhagy, — és miután jobb hitem: hogy még azok között is, a kik általánosságban az ellennézetüekhez soroltatnak, sokan lehetnek, a kik a fennebbi követelményeket komolyan maguk sem veszik, — csak a következőket tartom itt még figyelembe ajánlandóknak:

1) hogy a király felség-jogainál fogva, az országgyűlés határozatait törvényerejűvé csak az Ő felsége szentesítése emelheti, — továbbá, hogy a külügyeket legmagasabb királyi hatalmával vezeti, és hogy a háborúizetés és békekötés a királynak egyik lényeges felségjogát képezi; Ő felsége tehát mindazon intézkedéseket megteheti, melyeket a had és béke jogának gyakorlására szükségeseknek talál, s ezen jogait a közös miniszterium útján, egyetértőleg a birodalmi felek két miniszteriumával úgy is gyakorolja;

2) hogy a törvényhozást nem a képviselőház egyedül gyakorolja, hanem ahhoz a főrendiház is hozzájárul, s végre a király szentesítése fejezi be;

3) hogy tehát, ha a kérdés alatt álló keleti politika ellen irányult nézetek, netalán a képviselőházban fölényre jutnának is, azért ezen politikának jogalapja még nem lenne megrendítve, és pedig annál kevésbbé, mint-hogy az ily eredmény egyenesen a király felségjogába ütköznék; de másképen is, épen a kifogásolt tartományfoglalás, még a királyi hitlevél- és esküben is kimondott, a király had- és béke-jogában pedig azonossági elven nyugvó, erős alapjait találja; és

4) hogy mindezeknél fogva oly kormány, mely ezen politikától eltérő programot vall, ez idő szerint Magyarországon nem gondolható.

A boszniai és hercegovinai foglalás- és hadjárással eszmerokonságban, álljon itt egy kis episod külügyérünk működési nagy köréből:

(Közlése által ő Excellentiája iránt indiscretiót nem követek el, mert nem hízeleghetek magamnak azzal, hogy eredeti forrásából merítettem volna.)

Évek előtt történt egy conferentián, mely Ő felsége a király elnöklete alatt tartatott meg.

Magasrendű tábornokok is voltak jelen, s oly ügyekbe is akartak avatkozni, melyek a miniszter nézete szerint, hatáskörükbe nem tartoztak.

E véleménykülömbőség fölötti eszmecsere során, a tábornokok, mint a hadsereg képviselői, a történelemre hivatkoztak, mely szerint vannak már rá példák, hogy hadseregek az állam minden ügyeire döntő befolyást gyakoroltak.

»Igen, uraim« — replikált a miniszter — »voltak már oly esetek, de azon hadseregek mindannyian győzelmes hódító hadseregek voltak, önök pedig ezen álláspontból nem szólhatnak.«

E nyilatkozat akkor oly találó volt, hogy mitsém lehetett rá tovább mondani; de hogy vajjon ma, s kiválón a boszniai és hercegovinai kérdésben, szintűgy megtehetné-e hatását — midőn a király had- és békejogai gyakorlatában, elvégre hadvezérei nézetét is csakugyan meghallgathatja — legalább is nagyon kétes.

Ezt egyébiránt csak azon körülmény világosításául

fűztem ide, hogy az államkormányzat nagy gépezetében, sok mozgató és sok ellensúlyozó rúgóknak is vannak, melyeknek csak helyes összhangzatba-hozatala eredményezheti a sikeres működést.

\*

A tájékoztatói nyomozásokat tovább folytatva, tegyük a bankügyet s illetőleg bankegyezményt, valamint a birodalom cislajtániai részével kötött vám- és kereskedelmi egyezményt, s a legújabb pénzkölcsön ügyét, közelebbröli szemlélődések tárgyává.

A bankügyön kezdve — mely egyébiránt a vám- és kereskedelmi kérdéssel összefoglaltan is megbeszélhető — a sokat szidalmazott Tisza-kormányra nézve, mindenekelőtt azt a kérdést kell föltenni, hogy ezen ügyeknek, a hazai érdek szempontjából tekintendő legjobb rendezése végett, megtette-e mindazt, a mi lehetőségében állott vagy nem?

Ha nem: mi az a mit elmulasztott? de ezen esetben azután a mulasztás bűnös mozzanatait is határozottan ki kellene jelölni; mert a puszta gyanúsítás maga gyanús.

Ily mozzanatok pedig előreláthatólag ki nem mutathatók, de nem is lehet arra okot képzelni, hogy ezen kormány s illetőleg az említett ügyekben buzgólkodott tagjai, miért mulasztották volna el egész erejüket és lehetőségüket arra fordítani, — és hogy miért ne lett légyen fáradozásaikban azon egyetlen erős céljuk, hogy hazájuk részére a lehető legjobb eredményt vívják ki.

Ha pedig — a mint kétségbe sem vonható — megtettek mindent, a mi észről és jóakarattól várható, mi róható föl nekik hibául azért, hogy csak oly eredményt tudtak kiküzdeni, mely illetékes szélesebb körökben kielégítőnek, sőt a korábbi helyzethez hasonlítva, még előnyösnek is el van ugyan ismerve, de — a túlesigáztott követelményeknek még sem felel meg?

Hogy önálló magyar bankot nem létesítettek, mert elvégre az illető nagy pénzalapok tulajdonosait sem készleti ellenállhatatlan vágy, tőkékiet oly vállalatba fektetni, mely egy oly nagy s megszilárdult pénzüintézet szomszédságában, mint a bécsi szabadalmazott cs. kir. nemzeti bank, előreláthatólag nem minden ingadozás nélkül tudna úgy megizmosodni, hogy a régebbi fennállású s nagyhitelű szomszédnak, az értékek árkeletére s a többi pénzügyi műveletekre gyakorolható nyomását sikeresen ellensúlyozhassa; okozhatók-e ők ezért?

Avagy, ha valamely pénzügyi műveletünk kellő sikerrel nem vitethetik keresztül, nem inkább okozható-e ezért azon pártviszály, mely állapotainkat, az irántunk amúgy is még sok előítélettől elfogult külföld előtt, nem épen ajánlatosaknak tünteti föl, — és azon kiméletlen ócsárlás, melylyel az ellenzék pénzüviszonyainkat oly véghetetlen ziláltak s oly kétségbeejtően tarthatatlanok gyanánt állítja pelengérre, hogy a tőkepénzesek, ha szintén általános tájékozódottságuknál fogva, anyagi viszonyaink iránt jobb véleménynyel vannak is, elvégre vagy visszariadnak, vagy legjobb esetben csak jelentékeny nyereszkezéssel bocsátkoznak velünk, aggasztó látszatúvá tett pénzműveletekbe?

És okozható-e a kormány, ha nem sikerült neki az említett nemzeti bankot arra birni, hogy érczalapjának egy részét ide letételezze?

(De jegyezzük meg itt, egészen részrehajlatlan szempontból azt is, hogy ha esetleg megfordítva állandott a helyzet, vagy világosabban szólva, ha az osztrák nemzeti bank helyett egy magyar nemzeti bank állott volna fen: — igen valószínű, hogy az ekkor illetékes inenső oldalon álló körök, maguk sem egy könnyen lettek volna hajlandók, a bécsiek kedvéért hasonló kedvezményt engedélyezni.)

Vagy okozható-e a magyar kormány azért is, hogy azt az osztrák nemzeti bankot nem lehetett végre sem rászorítani, hogy a befolyást ügyei igazgatására nézve, a két kapcsolatos állam kormányaira nagyobb mérvben is kiterjeszsze, mint a hogy történt?

Annyi azonban bizonyos, hogy az általános helyzet mégis csak javult, mert a létrejött egyezmény szerint a magyar kormány, nevezetesen: a pénzügyministere által választott egyik alkormányzó s illetőleg a budapesti igazgatóság elnöke és a bécsi főtanácsban székelő két főtanácsos által, a kik, valamint a budapesti igazgatóság többi tagjai is magyar állampolgárok, — lényeges s a paritas elvénél fogva a birodalmi másik rész kormányáival egyenlő befolyást nyert, a már most o s z t r á k - m a g y a r b a n k igazgatására; továbbá mert a magyar pénzügyintézetek dotatiója előnyösebb mérvre emelkedett, s a bank által már felállított és még felállítandó számos sabb fiók-intézetekben, kereskedelmünk általában több támogatást nyert.

Azon köztudomásu tény pedig, hogy a vám- és kereskedelmi ügyben létrejött egyesség eredményével tulfelől sem voltak megelégedve: nemcsak a két oldalról szemben állott s illetőleg érvényesíteni szándékolt érdekeket jellemzi, hanem egyszersmind azt is határozottan bizonyítja, hogy a létrejött egyesség minősége, végre sem lehet részünkről megvetendő; mert az, ha előnyei érezhetőleg a másik oldalra hajlanának, ott elégedetlenségre s a nyilvánosság terén is sok keserű nyilatkozatra okot nem szolgáltattott volna.

A szó alatt álló egyezmények tehát nem rosszalhatók, ha csak egy nagy hazánkfíának a »jobbrol« felállított azon definitiójából, miszerint az, ellensége a jónak, azon rabulisticus következtetés nem vonatik, hogy tehát a jó mégis rossz; mely esetben azonban még előbb kimutatandó lenne, hogy a magyar kormány érdeklött két tagja, csakugyan még jobb egyezményeket is birt volna kieszközölni.

És ezekre nézve még az is igen jellemző, hogy mind a bankegyezmény, mind a vám- és kereskedelmi kiegyezés létesülésének egyik irányadó közvetítője: Széll Kálmán ur, a magyar miniszterium pénzügyi tárczáját, a fenforgó egyezmények létrejövele után tette le, és helyes irányu sikeres működésének, az ellenfelek nagyobb része által is megadott teljes elismerésével vonult vissza miniszteri méltóságából; míg az ugyanazon ügyekben vele egyetértőleg működött miniszterelnök, azok miatt még azóta is, minden megragadható alkalmal rosszaló szemrehányásokban részesül.

Tekintsük végre a közelebb mult időben tárgyalt

100 millió forintnyi kölcsön rendeltetését, s ez uton meggyőződve, hogy annak

nagyobb része, az 1874-ki (tehát nem a Tisza-kormány idejéből származott) kinestári utalványok conversiojára,

egy jelentékeny része, az előbb elmondottakban indokolt boszniai és hercegovinai térfoglalás költségeire,

s csak kisebb része, az 1879-ik évre szóló állami költségvetésnek, szintén még korábbi származásu terhek, mint kamatbiztosítások s a többi által befolyásolt mérlegében mutatkozó hiány fedezésére szükségeltetik: természetes következképen azt is be kell látnunk, hogy azért sem egyenesen a Tisza-kormány okozható.

\*

Ne hitessük el tehát magunkkal s ne igyekezzünk messzebb kihatólag is elhítenni, hogy minden bajaink okozója, avagy kuforrása a kormány. Nem csalhatatlan az sem; sőt azt hiszem, hogy épen maga fogja magáról a csalhatatlanságot legkevésbbé feltételezni.

A kormány is tévedhet tehát; de annyi bizonyos, hogy annál könnyebben tévedhet, minél többet zaklatatik, — míg ellenben ez annál kevésbbé eshetik meg, minél derekasabban támogatatik.

A baj azonban semmi tekintetben sem itt keresendő.

Bajaink részint társadalmi, részint állami életünkben gyökereznek.

Az elsőre nézve, a közjólétben mutatkozó hanyatlás oka gyanánt, kizárólag a terhes adórendszer ostoroz-

tatik; pedig ez, ha terhes is, de nem elviselhetetlen. S hogy nem elviselhetetlen, világosan igazolja az a tény, hogy az említett hanyatlás, egyenlő adóterhek közt, épen nem általános.

Ezen hanyatlás oka, mindinkább a tulsulyra vergődött ferdeségek, mint: a tehetségeket meghaladó fényűzés, mértéktelen igények, erőltetett meggazdagodási törekvések, kockáztatott vállalkozások, s a mindezek nyomán duló hallatlan uzoráskodás szüleményeiben keresendő, és a gyakorlati tapasztalás szerint állitható is, hogy többnyire az ily szédelgések sulya az, mely alatt a társadalom s illetőleg anyagi jóléte bünhődik, és a melynek sok szép magyar birtok áldozatává esik.

Mindezekről azonban még részletesebben is szólani, itt nincs a maga helyén.

Országos nagyobb bajaink pedig, sajátosságos állami helyzetünkben, nemzetközi nehéz viszonyainkban, s azoknak következményeiben fekszenek.

Ezeket főbb vonásaikban kimutatni, a következőben kísértem meg:

Vegyük tekintetbe legelőbb is, hogy a Sz.-István koronájához tartozó birodalomnak 15 és fél milliónyi népességéből, körülbelül csak 6 millió 600 ezeret képvisel a magyar elem; a többi, más nemzetiségekre oszlik, melyekről ha azt feltételezni nem is szabad, hogy általában ellenszenvvel viseltetnek a magyar iránt, s ha tehát meg kell is engednünk, hogy sok részben elismerik Magyarországhoz fűződő érdekközösségüket, — egyenesen azt hinni: hogy magyar nemzeti irányu gondolkodás által vezetettnek, már csakugyan hibás számítás volna.

Am ha azon 15 és fél millió népesség egyöntetű magyar elem volna, vajmi kedvezőbben állana a mérleg, mind belső állapotainkra, mind a birodalom másik feléhez viszonyuló álláspontunkra nézve. Akkor a korona szentesített jogaival kapcsolatos alaptörvények határán belől, mi is elmondhatnók, a mit a kalocsai aranyshájú érsek dr. Haynald, több évek előtt a catholicus congressuson mondott: »nunc paulo majora cantamus!«

Tekintsük továbbá, hogy a birodalom, melyhez százados kapcsolatok fűznek, s melyhez egyébiránt is ragaszkodni, fajrokonság tekintetében magunkra hagyatott, és idegenkedésüket nem is titkoló népek által környezett országos helyzetünkben, egyenesen önfentartási érdekeink utalnak, — az európai nagyhatalmak sorában, ezen állásának megfelelő s a körülötte évtizedek óta vajdó viszonyok által követelt, tekintélyes hadsereget kénytelenítették roppant költséggel fentartani.

Vegyük számításba, hogy soká tartott mostoha körülmények tespesztő hatása alatt, sok tekintetben hátramaradva, az új korszak megnyílásával hazánknak óriási áldozatokra kellett magát elszánni, miszerint más polgárriasodott nemzetekkel: a művelt világ azon nagy társadalmával versenyre kelhessen, melynek hogy életképes tagjául elismertessék, jelentékeny életkérdésnek kell tekinteni.

Ne feledjük azt sem, hogy már önkormányzatunk kezdetén, mult időkől származó tetemes terhek hárultak Magyarországra, s hogy az azóta nemcsak itt, hanem messze terjedő körökben lábrakapott, s illetőleg hozzánk mint

ragályos kór átszármazott vállalati szédelgés, és az abból keletkezett nagy pénzválság, országos vállalkozásainkra és pénzügyeinkre is káros hatást gyakorolt; miközben évek hosszabb során át, termelő iparunk is — az országszerte gyakran előfordult súlyos elemi csapásokat nem is számítva — legfeljebb csak középszerű eredménnyel kénytelenített beérni.

Fontoljuk meg végre, hogy — a mi egyébiránt is széles körben el van ismerve — állami életünk s illetőleg államkormányzati szervezetünk több ágazataiban, még gyökeres reformok s határozott rendszabályok szükségesek a végre, hogy nemzetgazdaságunk és pénzügyeink előnyösebbé alakuljanak, s hogy tehát még oly hézagok állanak fenn, melyek az anyagi gyarapodást akadályozzák, de az alig mult — egy nemzet életében vajmi rövid — évtized alatt, a sok teendő között át nem hidaltathattak.

És mindezek kellő méltánylásával azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy calamitásaink — melyekhez hasonlók, sok más szerencsésebb helyzetű országokban is előfordulnak — nem a kormánynak, hanem a viszonyok hatalmának tudandók be.

De ha azután ily helyzetben, a kormánynak egyenesen a társadalom közjava érdekében keletkező intézkedései is kárhoytatással találkoznak, ha nagy horderejű kérdésekre nézve, a képviselőház komoly forumán is utopisticus nézetek kerülnek felszínre, — akkor csakugyan terhes feladatává válik a kormánynak: megtörni az utat, mely sikeresebb eredményre kilátást nyújt.

Az ilynemű kárhoytatások és fellengző nézetek

egy-egy esetét, az alábbiakban ide sorolom, miszerint állításom épen a légből kapottnak ne tekintessék.

## 1.

Magyarország fővárosában, a szélrózsa minden irányából egy néposztály csődült össze, mely a »munkások« collectiv megnevezése alatt, tulnyomó nagy mennyiségben, az értelmességnek csak kezdetlegességi fokán is alól álló elemeket, s nagyon is jelentéktelen magyar részét kivéve, idegen nyelvű és fajú jövevényeket képvisel.

Ezen néposztály, szintén idegen származásu vezetői, és az azok részéről minden uton terjesztett oly tanok által tévesztetik, melyek már a külföld legműveltebb államaiban is általában elítéltettek, mert a tapasztalás bebizonyította, hogy communisticus mozgalmakra, s így a fenálló társadalmi rend veszélyeztetésére vezetnek.

Miután tehát a jelenségek arra mutattak, hogy a népvezetők tanai ezen osztálynál fogékony talajra találnak, s azt, műveltségi állapotához és hivatásához képest egyaránt jogosulatlan vágyakodásokra, valamint az ipar zsibbasztását eredményező fondorkodásokra is serkentik, és ezen üzemek, válogatott czimeken rendezett népgyülekezetekben, komoly lendületet nyernek: a közrend érdekében fekvőnek találta a kormány, hogy az ily irányu gyülekezések korlátoltassanak; és pedig, mivel az e nemű bujtogatások, már távolabbi visszhangra is találtak: nemesak itt, hanem mindenütt korlátoltassanak, a hol hazánkban felmerülhetnének.

Azonban, alig hihetné az ember, s pedig még is úgy van: az ellenzék, a kormánynak ezen irányu rendszabályát is rosszalta, s noha abban minden szabadalmazott egyesületek s társulatok gyakorlott gyülekezési joga, nemcsak hogy korlátozási szempontból érintetlenül hagyatott, de sőt egyenesen fenn is tartatott, — ezt az óvrendszabályt, kormányunknak a közszabadság csorbítására irányult merényletévé bélyegezve, leghevesebb támadások alapjául használta.

És hadd mondjam el ennek lánczolatán már azt is, hogy ezen eset, a napilap-irodalom azon fajtájában, mely fejtegetéseim során még szőnyegre kerülend, mily érdekes visszhangra talált.

Egy valaki azon képviselő urak sorából, a kik a munkásoknak »congressus« czimén tervezett fondorkodásai ellen intézett korlátozó rendszabályok mellett, a házban szót emeltek, az ilynemű gyülekezetek jellemzésétül, egyebek között vezetőjük: Frankl Leó viselt dolgairól is szólván, felemlítette, hogy a fővárosi munkások ezen vezetője, a párisi commune rövid fenállása alatt elkövetett dolgaiért, a rend győzelme után, 1871-ben csak menekülés által kerülhette ki a büntető igazságszolgáltatás sujtó csapását.

És ebből egy fővárosi német lap, dicskoszorut font Frankl ur halántékaira, párhuzamos hasonlatba állítván őt gr. Andrássy Gyulával, kinek a neve, nemzeti szabadságharczunk legyőzete után, az in effigie kivégeztetés jeléül bitófára tüzetett vala.

Mennyi rosz akarat, s a kevésbbé fejlett értelmiségnek mily czélzatos mistificatiója fekszik ez esetben is!

A magyar nemzet egy kiyáló fia mellé, a ki nemzetének millióival lelkesülten buzgólkodott egy szent ügyért: hazája szabadságáért, s ezért a győzelmes hatalom által elítéltetett, — oda állittatik egy kóbor, a ki midőn a nagy francia nemzet, legsúlyosabb csapások alatt vonaglik, mint hivatlan idegen szegődik, a felbomlott rend azon préda-martalóczeihez, a kiknek dulása füstölgő romokban hagyta fenn nyomait.

De végre az ily nyilatkozatnak is meg van a keresett hatása: az együgyü nép kegyelettel tekint fel hirhedt vezetőjére!

## 2.

Egy képviselő ur, a ház egy részének tetszéssel fogadott beszédében, azon esetre, hogy ha déli határaink az orosz részéről nyugtalanittatnának, honmentő eszméül, Lengyelország helyreállítását s azután ezzel és Romániával megállapítandó szövetezésünket javasolta.

Természetes, a képviselő ur szóllani akart, s hogy figyelmet vonjon magára (a mi egyébiránt nemes ambíció) és választóinak beléje helyezett bizalmát még fokozza is, valami hathatósat igyekezett mondani.

Elmondott tehát a kitelhető nyomatékossággal oly dolgot, mely meglehet hogy koszorus írónk Jókay Mórnak, a »jövő század regénye« czimühöz hasonló valamely szép regényébe, már csak mint régi rokonszenvünk kinyomata is, igen jól beillene, de a komoly valóban, számításba ugyancsak nem jöhet.

Hiszen ha az illető képviselő ur, mint első sorban történész, a lengyel nemzet viszontagságait emléke előtt

ellejtette volna, kétségtelenül rájövendett: hogy egy nemzeti test, mely izeiben szétdaraboltatott, s ezen feldaraboltatása óta is, szétmállására szolgáló sok nehéz csapást szenvedett, és a mely elemeinek meghasonlása mellett, a muszka részéről oroszosítva, s a porosz által németesítve, nemzeti jellegéből következetes folytonossággal kivetkőztetik, ezen s a többi okoknál fogva, a kimondott javaslat horgonyának, vajmi gyenge fogantyujául szolgálhat.

De a képviselő ur, eszméjét elmondotta, a sajtó országszerte megismerteti, s akár hány megtestesült Mokány Berezi akad, a ki elbámul rajta, hogy mily egyszerű s mily természetes dolog ez, és hogy az-az együgyü kormány még sem találta fel, — bámulatában azonban elfeledi számításba venni, a mit egyébiránt maga a képviselő ur is elmulasztott, hogy Lengyelországnak, az Osztrák-Magyar birodalomhoz kapcsolton kívüli más két része, a continens két legnagyobb hatalmasságának van birtokában, mely két hatalmasságot tehát, a restitutio in integrum előtt, extra dominium kellene helyezni.

\*

De van egy más tér, melyen a kormány rendszabályainak érvényesülése ellen, sok oly buján tényező gaz veteményeztetik, mely vad-hajtásaival, nemcsak a kormány intézkedései ellen ingerel, hanem egyszerűsmind a magyar nemzet általános érdekeit sőt becsületét is sérti.

Erről azon tiszteletnél fogva, melyel a nemzeti

képviselő testület egyetemleges méltósága iránt viseltetem, ha szintén az elébbiek folytatásában, de ezen elvont külön szakaszban kívánok szólni.

Értem a napi sajtó termékeinek azon részét, mely nem azt látszik czéljának tartani, hogy a művelt közönség igényeinek megfeleljen, s a józan értelmiség fejlesztésére szolgáljon, hanem hogy gúny, ferdítés, ócsárlás és piszkolódási csapongások által idézze elő hatását.

Ez pedig a helybeli német hirlapirodalom épen azon fajtája, mely political néplap minőségében, az olvasó közönség alsóbb osztályainál van leginkább fölkarolva, s ezen rétegekben közviszonyainkra nézve, a fogalmakat általában is zavarja, magyar nemzeti szempontból pedig egyenesen ártalmas hatást gyakorol.

Ez az, mely nemzeti intézményeinket leginkább ócsárolja, s minden alkalmat felhasznál arra, hogy — ha kell, a tények czélzatos ferdítésével is — a magyar viszonyokat oly homályba állítsa, miszerint végre elmondhassa felőlük, hogy ily ázsiai állapotokat már csak mi nálunk lehet találni, —

(Pedig hála a jó égnek, eltelt már az az idő, melyben jövevények tekintették magukat hivatottaknak, itt »e barbár hazában« a cultura terjesztőiképen szerepelni.)

Ez az, mely még ildomos, annál kevésbé illedelmes kifejezéseket sem használva, jogosultnak tartja magát: kormányférfiainkat s képviselőinket, következetesen gunyvevekkel bántalmazni, — a birodalom politikáját esztelen kalandorkodásnak, s a törvényhozás határozatait avagy az azokból folyó intézkedéseket, az állam

rablógazdálkodásának (die Raubwirthschaft des Staates) szidalmazni. —

Ez az, mely jogosultnak tartja magát, az ország fővárosának kilencz képviselőit egymásután, gunyolódó nyílt levelekkel nyilvánosan megtámadni, s ezzel a fővárosi választók összegét megillető jogokba, nemcsak vakmerő kézzel belemarkolni, hanem azokon még tul is kapni, —

(avagy talán csakugyan ez volna a fővárosi választók összegének megbizott közege?)

Ez az, mely a sport egy nemét látszik abban gyakorolni, hogy ha a bűnesetek sorában valahol magyar névre akad, azt tüntetőleg fitogtassa, — vagy ha például a bankjegy- és váltó-hamisítók, s más különféle kalandorok és szédelgők között olyan is találkozik, a ki történetesen Magyarországon pillantotta meg a napvilágot, vagy nagy czéljai kivitele végett esetleg magyar földön talált megállapodni, az illető névvel kapcsolatban csakugyan hangsúlyozza a »magyart«, ha szintén az a név és személy bármi másnak, csak nem magyarnak, domborodik is ki.

(Hála azonban a magyar nemzet geniusának, a sok hamisítás, szédelgő bukás, hűtlen pénzkezelés s a többi bűnök cronicájában, csakugyan kevés magyar név szerepel.)

S ez a fajta lapirodalom az, mely a magyar kormány s hazai intézményeink iránt, tárgyilagossági tekintetben szegény, de modorában a lehető legelbizakodottabb hangot képviseli, melyre nézve fel sem tehető, hogy volna a világon nemzeti alapon felépült állam, a

hol az ilyen, mint az anyanemzet ellen irányult merénylet elnézésre találna.

És az ily irányu irodalmi üzlet fentartja embereit, akik megmételtyezik a népnek mindinkább ápolást kívánó hazafisági érzületét, teszik ezt bántatlanul szabadon, s végre zsarnokságról beszélnek, és szidalmazták a józan szabadságra: a törvények tiszteletben tartására irányuló rendszabályokat.

Meglehet, hogy tán kissé többet is foglalkoztam e tárgyal, mint dolgozatom főcélja feltétlenül megkívánta; de én állapotaink ezen jelenségét, sokkal lényegesebbnek és jellemzőbbnek tekintem, hogysesem azt behatóan taglalni fölöslegesnek tarthattam volna.

\*

Mindezek után pedig vonjuk össze az eddig elmondottak lényegét; mi a folytonosan, tényekkel és fenálló körülményekkel indokolt alapon, azt a következtetést eredményezi:

hogy a kormány politikája a helyzetnek megfelel,  
hogy a kormány nehéz viszonyainkért nem okozható, —

hogy a fenálló körülmények között (amint ezt azon értekezletek eredménye is tanusítja, melyeket Ő Felsége a király, a most folyó törvényhozási ülészak előtt kihallgatott több magyar államférfiakkal tartott) más politikai program nem is érvényesíthető,

hogy továbbá a létező országos terheket, még ha a politikai irány rögtön módosítható volna, s akár kik személyesitenék is a kormányt, már most okvetetlenül viselni, azaz: a szükséges pénzfedezetet megszerezni kell,

és mindezekből végeredményileg folyólag, hogy a pártactió, lényegében nem a kormányzati rendszer változtatására, hanem csakis a Tisza-kormány megbuktatására irányulhat.

Kétségtelen is, hogy ha ez sikerülne, s valami csekélyebb horderajú módosítással érvényesíthető programm mellett, más kormány foglalhatná el a tért: annak a helyzete — az előzmények után — hasonlíthatlanul kényelmesebb lenne a mostaniénál.

Meg is mozdíttatnak ezen kormány buktatására minden erők, nemcsak a legilletékesebb, t. i. a parlamenti küzdterén, hanem hozzájárul ehhez a napi sajtónak (eltekintve a hivatlan fecsegőktől) az illető pártközlönyök minőségében, rendeltetése szerint erre hivatott részei is s e közlönyök híven szem előtt tartott álláspontjukból, minél hatályosabban elmondják mindazt, a mi a kormány állásának megrendítésére, és az iránta táplált bizalom megingatására alkalmasnak látszik.

Ezen pártműveletek között az is gyakori, hogy — ha valamely lényegesebb kérdésben a megejtett szavazás eredménye, a kormány részére csekély többséget mutat fel: ezt mint tarthatatlanságának s már küszöbön álló bukásának előjelét, minden kitelhető nyomatékkal hirdetik; kiválóan hathatós eszközül használják pedig azon hangsúlyozását, hogy a kormány daczol a közvéleménynyel, s minden törekvése, a közvéleménynyel egyenes ellentétben álló célokra irányúl.

S ezen, ügyes kezek által sok gyakorlati jártassággal forgatott fegyverek, meg is teszik — távolról nézve — csattanó hatásukat; de ha közelebbről s behatób-

ban vizsgáljuk a dolgot, mégis csak más eredményre jutunk.

Mutassunk fel előbb is a szavazási eredményből vonható következtetésre nézve egy példát:

Az országgyűlés mostan folyó ülészakának kezdetén Ő Felségéhez intézett felirat, a kormány s illetőleg kormánypárt részéről megállapított szerkezetében, — miután mellette 202, ellene pedig 180 képviselő szavazott, csak 22 szavazattöbbséggel emelkedett érvényességre. És ez így általánosan véve csak csekély többség, de csak látszólag; mert ha érdemlegesen mérlegeljük, hogy az érvényesült felirati javaslat mellett még más három — ezek között egy a horvátoké — állott szönyegen, melyek mindannyian különféle álláspontokon s egymástól eltérő elveken nyugodtak, és ha így természetes viszonyítással, a kormánypárti szavazatok mennyiségét, az ellenében megoszlott csoportok egyenkénti szavazatképességével állítjuk szembe: a kormány részére nagyon is túlnyomó többséget találunk.

Hasonlóan áll ez a kölesön megszavazására nézve is, melynél az ellenzéki pártok nem elvi egységnél fogva, hanem csak ezen kérdésre nézve, egyesülten a kormány ellen szavaztak; mi részükre 171 szavazatot eredményezett, s ezzel szemben, a kormány részére esett 185 szavazat, csak 14 szavazati többséget mutatott.

De ezen látszólag csekély többség, érdemleges jelentőségére nézve, az említett elvi állásponton kívül még azon körülményben is tetemesen nyer, hogy ekkor 80 egynehány oly képviselő nem volt jelen s tehát nem is szavazhatott, a kik között, tudvalevő pártálláspontjuk-

hoz képest, az ellenzék alig ha 15 szavazatra számíthatott volna még, a többiek szavazata pedig általában a kormány mérlegébe esendett.

Ezekből tehát a kormány ingatag állását következtetni annál is tévesebb volna, minthogy a pártok jelenlegi tényleges számaránya is az ellenkezőt tanúsítja.

Az országos képviselő testület ugyanis mostanában: 220-at meghaladó szabadelvű azaz: kormánypárti,

70 egynehány egyesült ellenzéki,

70 egynehány szélső baloldali,

mintegy 30, a pártokon kívül álló, és

34 horvát képviselőből áll.

Az elősorolt számmennyiségek pedig, miután a horvátországi képviselők a kormánypárt-hoz soroztatnak, s mindeddig, az elébb említett egy felirati esetek kivéve, \* tényleg is avval szavaztak, — ha ezeknek az összegével szemben, az egyesült és a szélső baloldali ellenzéket együtt közel 150 tagra, és a pártokon kívül álló mintegy 30 képviselőt ez utóbbiakhoz számítjuk is: a kormány részére még mindég jelentékeny többséget mutatnak.

Ugyanezt igazolja a legutóbbi szavazás is, mely báró Simonyi Lajos képviselő úr azon indítványára

\* Közelebbi tájékozásul még azt is megjegyzendőnek tartom, hogy a horvát képviselők, a felíratra nézve, a kormánypárttal elvileg egyetértettek, s végre csak azon kevesbbé jelentékeny szerkezeti pont miatt foglaltak különleges álláspontot, melyben a kormánypárti felírat, noha Bosznia és Hercegovina elfoglalását lényegében helyeselte, az ezzel kapcsolatos birodalmi politikából származható következmények iránt, némi aggodalmat fejezett ki; a horvátok pedig, ez utóbbi tétel mellőzésével, csak egyenesen a határozott helyeslés mellett voltak.

nézve, hogy a magyar állam pénzügyeinek rendezése ezérljából, egy tervezet kidolgozása végett, országos bizottság küldessék ki, — foganatba vétetett.

Ezen indítvány ugyanis, a kormány ellen bizalmatlansági nyilatkozatot foglalt magában, de a részére esett 174 ellenzéki szavazattal szemben, 227 kormánypárti szavazattal, azaz: 53 szavazattöbbséggel elvetetett; mely szavazási eredmény, midőn a jelen nem volt 42 képviselő közül, 29 a kormánypárthoz s 13 az ellenzékiekhez soroztatik, a házelnök szavazata pedig pártszempontból számításon kívül hagyandó, a kormánypárt részére tulajdonképen 69 számtöbbséget mutat ki.

Megjegyzendő még, hogy ugyanazon ülésben, melynek folyamában ezen szavazás történt, az államköltségvetés na g y többséggel fogadtatott el.

A kormánypárt tehát még mindig tekintélyes többségben van, és ezen többség, a k o r m á n y k é p e s t ö b b s é g szempontjából, még jelentékenyebbé válik az által, hogy az ellenzéki töredékek szélső baloldali része, egészen különleges elvi ponton, t. i. a personal-unio alapján állván, az ellenzék soraiba számított más részekkel nem olvadhat össze, s ennélfogva az ellenzék akár melyik része, egy k o r m á n y k é p e s számaránytól még fölötte messze áll.

A mi pedig a hangsúlyozott közvéleményt illeti, sajtószertű viszonyaink között egyenesen irányadónak ez sem tekinthető. — Ezzel azonban nem azt akarom mondani, mintha egy határozottan nyilvánuló osztatlan országos közvélemény jogosúltságát meg mer-

ném tagadni; én ezzel csak azt akarom kifejezni, hogy minálunk, a hol többféle nemzetiség hallatja a maga szavát, s azonfelül még ezek között is (mint a kebelük-ből származó országos képviselőlet pártoszlása mutatja) megyék vagy törvényhatóság szerint szintén megosztott sokféle nézet vagy vélemény uralg: mindezek ve-gyületéből, a valóban döntő jogosúltsággal bíró közvé-leményt kiszemelni csaknem lehetetlen.

Feltéve azonban, hogy ezen közvélemények vala-melyike határozottan kiváló fölényre jutna, — még ak-kor is jól megfontolandó lenne, hogy az, különféle be-folyások alatt keletkezhetett, — vagy távol az országos fejlemények gyupontjától, mindazon körülményekről, melyek a kormánynak s a törvényhozásnak, cselekmé-nyeiben és határozataiban mérvül szolgálnak, s illetőleg kell hogy szolgáljanak, tisztán tájékozódva nem lévén: körülbelől csak oly homályos felfogáson alapúlhat, mint a milyen az a képzelet, mely a vaknak a színekről, va-lami határozatlan fogalmat szolgáltat.

Ugyanazért nagy figyelmet érdemel, az ez idő sze-rint sem reactionárius iránnyal, sem szabadelvűtlenséggel nem vádolható francia köztársasági kormány igazság-ügyi miniszterének Leroyer-nek, a követek házában ne-hány nap előtt tett azon nyilatkozata, melyben a com-mune korszakabeli vétségekért elítéltek megkegyelmez-tetése végett, Louis Blanc által előterjesztett törvényja-vaslatra nézve kijelentette, hogy a communit kárhoz-tatja, s a javaslatot még azon esetben sem fogadná el, ha a nép tulnyomó nagy többsége kívánná, — a követeket pedig köteleseknek tartja, hogy a kormányt még

a közvélemény ellenében is támogassák, midőn ez meggyőződésük szerint igazában van.

\*

Az ellenzéki actionak fennebbi pár mozzanatát, mindinkább csak a fenforgó concret esetre nézve érintetem; általában pedig elismert tény, hogy parlamentáris élet ellenzék nélkül nem is lehet, sőt ez a kormányzat ellenőrzésére egyenesen szükséges is. — És az ellenzék ott, a hol az illető nemzet sorsa, feltétlenül a saját maga kezeiben fekszik, akármely lényeges kérdést aggodalom nélkül vihet a végletekig is. A mely nézet fölényre emelkedik, annak a képviselői folytatják a kormányzást, esetleg azon ügyviszony vagy elvi irány módosításával, mely épen válságra vezetett, s minden tovább megy a maga vágásában, míg az így alakult kormány, hasonló körülmények között, megint másnak kénytelenítettik helyét átadni.

Az ily kormány változások azonban, egészen független államokban (noha az ilyeket sem mindég hagyják rázkódtatás nélkül) soha sincsenek oly nagyobb horderejű nehézségekkel összekötve, mint a hol (például mi nálunk is) a szorosabb értelemben vett hazai viszonyok mellett, a velök elválhatatlan kapcsolatban álló társországok viszonyai is, mint befolyásoló tényezők tekintetbe veendők.

Ily helyzetben, az erőltetett fordulatok következményei beláthatatlanok.

És ezért nem érthető, hogy miért forgácsolódnak el e hazának legjobb erői, és merítik ki magukat kölcsönösen lankasztó pártküzdelmekben, oly kérdések

miatt, melyeken egyelőre változtatni úgy sem lehet; holott vannak hazánk politikai egén jelentékenyebb pontok is, melyek a közfigyelmet magukra vonhatják, mert a magyar nemzet egységes érdekeibe vágnak.

Nézzük például horvát testvéreinket, --- azon testvéreinket, a kik midőn 1848-ban egy szebb kor viradt hazánkra, s a magyar nemzet, a legnemesebb értelemben vett szabadság lelkesítő érzelmeitől vezettetve, az új korszak alaptörvényeinek megalkotásakor, egy tiszta lapot nyújtott nekik igényeik feljegyzése végett, fegyvert fogtak a fiatal szabadság ellen, a velők testvérileg megosztani kívánt törvényes vívmányok halomra döntése céljából, — a kik az önkény győzelme után, az általánosan életbeléptetett rendszer keretébe minden kedvezmény nélkül bevonattak, s akik még sem okúlva a multak tapasztalásain, midőn újabb időben, fennkölt lelki letűuralkodónk, a magyar nemzetnek századokban gyökerező jogigényeit méltányos tekintetbe venni legkegyelmesebben elhatározta, és ők a magyar nemzeti súlyponton alapuló újabb jogiállapotnak, ismét egyenlő mértékű osztályosaivá lettek, mértéktelen követelményekkel s határtalan vágyakodásokkal, megint csak zavarják állami életünk folyamát.\*

Nem recrimináció akar ez lenni! De miután állami életünk történelmében oly mozzanatok is vannak, melyek, ha a kormány által szellőztetnének, még tán válásokra is, sőt ha csak a nemzeti képviselőlet köreiből

\* Pedig Horvátország fentartása, ígyis évenként 5–6 millió forinttal többbe kerül a magyar államnak, mint a mennyit részére jövedelmez.

érintetnének is, nem kívánatos meghasonlásokra vezethetnének, (mert hiszen kimondatott, hogy fátyol borítsa a multat!) és miután ezek lényegükben, ha szintén csak jövőre való tájékozódás végett is oly fontosak, hogy azokat hasonlatos körülmények között érinteni, fölöslegesnek épen nem tekinthető: rosz indulat vádját nem gördítheti az egyes hazafira, ha ez, a magasabb politikai opportunitás nyomásán kívül állván, a figyelmet esetleg a multakra is visszavezeti.

Tekintsünk továbbá egy más kísérletet, mely a közelebbi mult napok jellemző eseményét képezi; azt t. i. hogy a görög-keleti felekezetű román főpapság küldöttsége, azt kérelmezte Ő Felségénél: hogy azon miniszteri javaslat szentesítését, mely népiskoláikban a magyar nyelvnek kötelező tantárggyá emelését czélozza, tagadná meg.

(Természetes! mire való is volna Magyarországon még magyarul is tudni?! A karánsebesi görög-katholikus püspök azonban, ebbeli fáradozásaiért hívei által, mint a nemzet megmentője, már fényes tisztelgésekkel is kitüntettetett.)

Hiszen jólehet: teljesen megnyugtató hitet táplálhatunk az iránt, hogy a fennebbi pontokban említett, vagy azokhoz hasonló más vágyakodások és törekvések, melyek a magyar nemzet állami élete, s az ennek feltételei által követelt, szintoly helyes mint méltányos rendszabályok ellen fordulnak vagy fordulhatnának, urunk és apostoli királyunk Ő Felségének rendíthetetlen alkotmányos érzületébe ütköznek, s ez által a közérdeknek megfelelő útra visszavezettetnek; azonban még is

csak komoly figyelmet érdemelnek az ily jelenségek, annál is inkább, mert volt már reá eset, hogy az ár-  
mányból végzetes mozgalom származott, s oly pártvezér  
emelkedett fölszínre, a ki noha koronás királyunk és  
királya által földönfutóvá számkivettetett, fegyveres  
erőivel a haza szívébe nyomult, míg Pákozdnál nem  
várt sorsa utólérte.

Ha szintén tehát az utóbbi visszapillantás, itt tör-  
téneti idézetnél több jelentőséggel nem birhat, s habár  
kínos aggodalommal kellene a jövő elé nézni, ha az ily  
esetek ismétlődése egyenesen feltehető lenne: de azt  
még is meg kell engedni, hogy a történelem részint  
azért is örökíti meg az eseményeket, hogy azok példá-  
ján az utókor okuljon.

És vessünk végre egy pillantást a cislajtániai al-  
kotmányos és nemzetiségi viszonyokra is, mint az  
osztrák-magyar birodalom azon másik részének a vi-  
szonyaira, mely elemeinél fogva, valamely nagy nem-  
zeti válság eshetőségében, nincsen oly feltétlenül a ma-  
gyar államrészre utalva, mint ez amarra; mert elemei  
végső esetben még más támaszt is találhatnak, míg ha-  
zánk, csak az osztrák-magyar birodalmi kapcsolatban  
találhatja önfertartási erősségét. Ha így azután magunk-  
nak, az említett viszonyokról tiszta fogalmat alkottunk,  
azon meggyőződésre jutandunk, hogy felette kívánatos,  
ha az ottani ügyek folyamára oly befolyás érvényesül,  
mint a milyet külügyérünk gróf Andrássy Gyula ma-  
gyar hazafi-érzülete részünkre biztosít.

Nem tekinthető tehát jónak, ha pártszempontból  
politikai tőkévé emeltetik azon körülmény, hogy a ros-  
z-

szalások, melyek a külügyi vezetés ellen itt utat törtek, túlfelől is viszhangra találnak, vagy hasonló uton lábra kapnak. Mert hiszen a keleti kérdés (noha arra nézve Paskevits varsói herczeg egykor úgy nyilatkozott, hogy a hadmeneti út Szent-Pétervárról Konstantinápolyba Bécsen át vezet)\* egyáltalában sem érdekli a tulsó oldaliakat oly nyomatékosan mint minket; a délszláv kérdés pedig éppen nem is érintheti őket oly élesen, mint az ennek színhelyével közvetlenül határos Magyarországot.

De az említett nézet-azonosság feletti megelégedés, másképen sem tekinthető indokoltnak, s magyar szempontból éppen nem. Mert ha a tulsó részen hangok emelkednek a magyar nemzet kebeléből választott külügyér ellen, az nem feltétlenül a távolabb eső külpolitikai okokban, hanem a közelebb fekvő belviszonyokban is kereshető. Hiszen tapasztaljuk, mi gyakran panaszkodnak tulsó részen: hogy érdekeik a mieink miatt szenvednek, avagy hogy rájuk súlyosabb terhek hárulnak mint mireánk, röviden: hogy magyar érdek és befolyás emelkedik Bécsben tulsúlyra; ily szempontból azután természetes, ha ők nem nagyon szívelhetik, hogy azt a hatalmas befolyást, mely a külügyminisztert — mint egyszersmind az uralkodóház miniszterét is — megilleti, magyar ember bírja. Ebből pedig az következik, hogy — ha ők a külügyér állását örömet aláásnák, abban lehet valami okszerüséget találni; de ez, magyar szempontból elesik, sőt ellenkezőleg ennek azt kellene ered-

\* Ezt azonban az oroszok eddig még sem találták jónak megkísérteni.

ményezni, hogy a magyar külügyér, hazája és nemzete fiai által minél erélyesebben támogattassék.

\*

Ha már most az elmondottakra s az elől felállított elvre visszatekintőleg, mely szerint minden cselekménynek, a megállapult helyzet, fenálló viszonyok és bevégzett tények által nyújtott alapon kell nyugodni, az a kérdés támad: hogy melyik fél álláspontja bir számításba vehető alappal, a kormány s illetőleg kormánypárt álláspontja-e, vagy pedig az ellenzéki részeké? azt ítélje meg az olvasó közönség, legjobb belátása szerint.

Az eddig vitt oknyomozások és indokolások összegéből pedig, mintegy befejezésül, az a végkérdés emelkedik ki, hogy nem lenne-e üdvösebb, a legjobb erőnek a kormány körül gyülekezni, és így:

egyesült erővel haladni elérhető célok felé, egyesült erővel ellensúlyozni, a nemzeti érdekeink és jogaink csorbítására, bármely irányban mutatkozó törekvéseket,

egyesült erővel és eréllyel arra hatni, hogy — testvéreileg megosztva bár vívmányainkat, a velünk élő nemzetiségekkel — magyar nemzeti szellem és érdek-irány emeltessék e hazában döntő fölényre, és

egyesült erővel gyorsítani, a közjólét emelésére szükséges rendszabályok fogantatását?

E kérdésre felelni, természetesen a magyar nemzet azon fiai vannak hivatva, a kiket honfitársaik a képviselői hivatás nagyjelentőségű bizalmával tiszteltek meg

Általában pedig, midőn a szabadság vívmányai, ne-  
hogy csorbulást szenvedjenek, féltékenyen őrzendők, —  
midőn alkotmányos jogaink gyakorlása, még a mult idők-  
ből maradt rögök kiegyenlítése, és — hogy a legnagyobb  
magyar jóslata: miszerint Magyarország nem  
volt hanem lesz teljesedhessék — egy jobb jövő-  
nek sok balsors utáni megállapítása forog szóban, — nem  
árthat meghallgatni a kor intő szavát, hogy valyon a  
jelekkel összhangzatban nem azt mondja-e: *Caveant  
consules ne ut Roma deliberante Sagun-  
tum pereat.*

---

DE BALLACI GÉZA.

